

DLA doktori értekezés tézisei

Szentpáli Roland

A kónikus mélyrézfúvós hangszerek fejlődése, szerepe
és azok pótlási alternatívái
a modern zenekarokban

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest
2018

I. A kutatás előzményei

Választott témám rendkívül nagy és szerteágazó. A tubát megelőző kónikus hangszerek fejlődése az 1500-as évekig tekint vissza és maga az evolúció is több hangszert ölel fel. Aktív tuba szólistaként egy a 20-21. században keletkezett, nagy, de annál kevesebb értékes művet tartalmazó repertoár állt a rendelkezésemre ahhoz, hogy a koncertjeim programját kialakítsam. Ugyanakkor zenekari játékosként többször találkoztam olyan szimfonikus zenekari tuba szólammal, ami kérdéseket vetett fel bennem a tuba, a műben való hitelességével és létjogosultságával kapcsolatban. Ezek hatására kezdtem el kutatni a tubát megelőző hangszerek és azok repertoárja után. Az elérhető szakirodalom viszonylag kicsi, viszont azon belül sokszor túl specifikus, mert legtöbbször hangszertörténeti, vagy hangszerépítészeti és nem - a számomra lényeges - zenei szempontból vizsgálja az adott témát. Azt tapasztaltam általános szakmai körökben, hogy sem a tubáról, sem pedig az azt megelőző hangszerekről nincs kialakult kép és információ. Előítélet annál több. Egy-egy ilyen korábbi hangszer a mai, modern zenekarban való megjelenése vitákat szított és kérdéseket vetett fel, amire jó esetben fél információk és szubjektív vélemények alapján lehetett csak válaszolni. Legtöbbször a szimfonikus zenekari karmesterek sem tudták pontosan, mik ezek a hangszerek és hogy a tuba nem ugyanazt jelenti Ravelnél, mint Richard Straussnál, valamint, hogy a modern cinbasso miért is nem cinbasso. Az elmúlt pár évszázadban nem csak a kónikus mélyrézfúvós hangszerek alakultak át, de a zenejátszás gyakorlata is és ezzel együtt a zenekarok összetétele is. Fény derült arra, hogy a 19. században a francia és a német zeneszerzés hangzásbéli koncepciójához igazodva a szimfonikus zenekari rézfúvós hangszerek is különbözőek voltak. Gyakran tapasztaltam, amikor egy-egy ilyen francia hangszerrel - mint az ophicleide, vagy francia C tuba – játszottam a szimfonikus zenekarban, hogy a kollégák az úgynevezett mai, modern zenekart emlegették, ahol ezeknek a hangszereknek nincs létjogosultságuk. Tudván, hogy a szimfonikus zenekarban használt vonós hangszerek közt többszáz éves hangszerek is vannak, fontosnak tartottam megvizsgálni, mi is az a mai, modern szimfonikus zenekar. Mitől mai, mitől modern? Úgy gondoltam, hogy hasznos és hiánypótló lehet, ha ezeket összefoglalva és a hangszereket nem önmagában, hanem a zenekari kontextusban vizsgálva próbálok egy átfogó képet alkotni a szerpent, a cinbasso, az ophicleide, a francia tuba és a különböző tubák funkciójáról és ezzel együtt létjogosultságáról a szimfonikus zenekarokban.

II. Források

A rendelkezésemre álló szakirodalom egyik pillére számomra Bevan: *The tuba family* című könyvének második kiadványa volt, ami részletesen írja le a hangszerek megjelenését, fejlődését és elterjedését, de helyenként az aktualizáláshoz szükség volt a *Historic Brass Society Journalra*, ami a hangszerek történetének a kutatásával kapcsolatban esetenként naprakész kiegészítő információkkal tudott szolgálni. Heyde *Zinken und Hörner* és a *Das Ventilblasinstrument* című kiadványai nagyszerű

támpontot adtak hangszerépítészeti szempontból a német hangszerekkel kapcsolatban. Jerome Wiss hangszerépítő mester, aki nem csak felújít régi francia hangszereket, de maga is készíti őket saját tervei alapján, rengeteg értékes kiegészítő információval szolgált. Patrick Wibart segítségével betekintést nyertem a francia nemzeti könyvtár archívumába, ahol kéziratokat, ki nem adott kottákat és dokumentumokat vizsgálhattam a témában. A dolgozatomban vizsgált partitúrák túlnyomó része a saját kottatáram anyagát képezi, míg Erkel kézírataiba az Országos Széchényi Könyvtárban kaptam betekintést. A mai, modern zenekar kialakulásával kapcsolatban Holoman: *Szimfonikus Zenekarcímű* könyve volt az irányadó, de fontosnak tartottam megszólaltatni a témában Hollerung Gábort, Hamar Zsoltot, Kovács Jánost, Kovács Gézát és Fischer Ivánt, a hazai szimfonikus zenekari zenei élet meghatározó személyiségeit, valamint Charles Kayest, aki Solti György és Valery Gergiev irányítása alatt menedzseli a World Orchestra for Peace zenekart.

III. Módszer

Dolgozatomban kronológiai sorrendben haladok végig a hangszereken. Szemléltetem a hangszerek fejlődését, funkcióját, oktatási metódusát, szóló-, és zenekari repertoárját. A zenekari repertoáron belül elemzem a partitúrákat, a szerzők a hangszerhez való viszonyát, mikor, milyen darabokban, milyen kontextusban használták az adott instrumentumot. Hogy illeszkedne a vizsgált hangszer a mai, modern szimfonikus zenekarba és milyen pótlási alternatívái lehetnek. A dolgozat utolsó szakaszában röviden összefoglalom a mai, modern zenekar rézfűvós hangszereit és összehasonlítom a francia és a német hangszereket, valamint a régi és a mai német hangszereket. Végül képet alkotok a mai, modern zenekarról és rávilágítok a mai, modern zenekar leglényegesebb ismérveire és aktuális repertoárjára.

IV. Eredmények

Az általam választott téma személyes indíttatású. A hangszeres zenészi és tanári praxisom elmúlt pár évtizedében tapasztalt, a szimfonikus zenekar kónikus, mélyrézfűvós hangszereinek használata körüli anomáliákat szerettem volna feloldani, valamint az azokkal kapcsolatban felmerült kérdésekre választ adni. Dolgozatom hangszertörténeti és hangszerfejlődési része összefoglaló jellegű. Mellőzöm a praktizáló zenészek, karmesterek és zeneszerzők számára kevésbé lényeges és nem igazán érdekfeszítő, a hangszerek méretével kapcsolatos információkat mellőzni. Helyette a hangszerrel kapcsolatos, zenei szempontból releváns részleteket igyekeztem kiemelni és ezeket az aktuális zenetörténeti korszak a mai repertoárban is fontos szerepet játszó remekművein keresztül vizsgálni. A kutatásaim folyamán fény derült arra, hogy a 19-20. században milyen különbségek alakultak ki a német és a francia szimfonikus zenekar mélyrézfűvós hangszerei között, hogyan és miért kerültek ki a francia hangszerek a ma ismert, modern szimfonikus zenekarból, és mit gondolnak a hazai szimfonikus zenekari élet meghatározó egyéniségei a mai, modern szimfonikus zenekarról.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Koncertek és előadások a tuba és az azt megelőző kónikus mélyrézfúvós hangszerek fejlődésével és repertoárjának témájában:

- Staatliches Institut für Musikforschung, Preussisches Kulturbesitz, Berlin,
- Conservatorium van Amsterdam,
- Wiener Musikakademie.

Szóló CD lemez megjelentetése az összes kónikus mélyrézfúvós hangszerrel, (R)evolution címmel.